

Jacek Jan Pawlik

Sprawozdanie z Artystycznych Spotkań IMoDaL w Malborku

Forum Teologiczne 4, 193-196

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z Artystycznych Spotkań IMoDaL w Malborku*

W zasadzie bez specjalnie sprecyzowanego tytułu odbyła się w dniach 29 VIII–1 IX 2002 r. w Malborku międzynarodowa sesja otwierająca projekt realizowany w ramach programu Unii Europejskiej: „Artystyczne Spotkania IMoDaL” (International Meetings on Drama and Liturgy). Projekt ten przewiduje badanie i prezentację średniowiecznego teatru i muzyki sakralnej w żywym kontekście społecznym. Realizatorem projektu jest Schola Teatru Wiejskiego „Węgajty”, która powstała w styczniu 1994 r. w ramach Stowarzyszenia „Teatr Wiejski Węgajty” i Regionalnego Ośrodka Kultury w Olsztynie (R.O.K.). Działalność „Scholi”, w której skład wchodzi profesjonalni śpiewacy, aktorzy, muzycy i plastycy, koncentruje się na wykonywaniu chorału gregoriańskiego i konfrontowaniu go z żywą tradycją śpiewu sakralnego.

Współorganizatorami projektu są: „Festivoce” – organizacja działająca w Pignii na Korsyce, której celem jest realizacja projektów i koncertów poświęconych ludzkemu głosowi, jak również wszystkich innych wydarzeń związanych z tą dziedziną, „Hereditas” – fundacja z Estonii, promująca odrodzenie historycznej kultury miasta Tallinna i kompleksu dawnego klasztoru dominikańskiego, a także wspomagająca inne projekty ukierunkowane na odrodzenie estońskiej kultury chrześcijańskiej, oraz „Artistes Associés en Europe” – międzynarodowa sieć artystów, której celem jest wspieranie projektów budujących pomosty między kulturami Europy oraz tworzenie spontanicznych wydarzeń i manifestacji piękna na całym jej terytorium.

Projekt „Artystyczne Spotkania IMoDaL” składa się z trzech modułów. Pierwszy z nich to *Atlantyda Północy*, którego założeniem są prace prowadzone na terenie ważniejszych średniowiecznych zabytków miast i miasteczek Warmii i dawnych Prus Wschodnich. Moduł ten zawiera cykliczne wydarzenia artystyczne zorganizowane według klucza kościół–zamek–rynek. Koncerty, spektakle, warsztaty, biesiady odbywać się będą w zamkach, gotyckich kościołach i strukturach staromiejskich. Drugi moduł nosi tytuł *Konfraternia* i obejmuje tradycję trzynastowiecznych bractw śpiewaczych, która zachowała się do dziś w całej Europie. W skład tego modułu wchodzi tworzące prateatr religijny wielkotygodniowe obrzędy odprawiane na Sardynii, procesje na Korsyce, a także polskie tradycje procesji wokół Bożego Grobu, gorzkich żali i drogi krzyżowej. Część *Ex oriente lux* skupia się na poszukiwaniach związków między sakralną muzyką łacińską i grecką, a zwłaszcza bizantyjskim i łacińskim dramatem liturgicznym. Celem jej jest przedstawienie podstawowej wiedzy

* W omówieniu tym wykorzystano wydaną przez organizatorów broszurę „Międzynarodowe Spotkania Dramat i Liturgia”. Zamek w Malborku, 29 sierpnia – 1 września 2002.

historycznej dotyczącej nieznanego w świecie łacińskim dramatu bizantyjskiego, konfrontacje dwóch podstawowych idiomów stylistycznych europejskiej muzyki i teatru sakralnego w celu ustalenia problematyki i określenia pola dalszych działań badawczych.

Wiodącym wydarzeniem pierwszego dnia sesji był „Ludus Danielis” czyli „Gra o Proroku Danielu” wykonanym przez Scholę Teatru Wiejskiego „Węgajty” w kościele św. Jana Chrzciciela w Malborku za murami zamku. „Ludus Danielis” należy do gatunku, który w średniowieczu określano jako *ordo*, *ludus*, *versus*, *historia* lub *miraculum*, a w dzisiejszych czasach, jako „dramat liturgiczny”. Korzenie tego gatunku sięgają pierwszych wieków chrześcijaństwa, kiedy to wyrażano w formie dramatycznej wydarzenia związane z życiem, męką, śmiercią i zmartwychwstaniem Jezusa. Obok wątków ewangelicznych, stanowiących bezpośredni podkład do przeżywanych wydarzeń, odgrywano również historie starotestamentalne. Do tych ostatnich należy „Ludus Danielis”. Materiał fabularny dramatu oparty jest na motywach uczty Baltazara i wrzucenia Daniela do jaskini lwów. Tworzywo muzyczne dramatu jest zróżnicowane: zawiera zarówno melodie zaczerpnięte z gregoriańskich antyfon, proste recytatywy, za pomocą których przeprowadzona jest akcja, pieśni pochodzenia ludowego, jak również dostojne i hieratyczne *conductus*, stanowiące rytmiczne kontrasty do dramatycznych scen dialogowych. Wersja dramatu, prezentowana przez Scholę, pochodzi z XIII w. i została ułożona przez młodzieńców ze szkoły katedralnej w Beauvais. Manuskrypt tego dramatu znajduje się w londyńskim British Museum. Zgodnie z rubryką umieszczoną na końcu dramatu, przedstawienie „Ludus Danielis” miało miejsce podczas niesporów, przed kantykiem *Magnificat*.

Fabuła dramatu opiera się nie tylko na starotestamentalnej Księdze Daniela, ale również na przekazach apokryficznych. Król Babilonii, Baltazar, urządza ucztę, podczas której każde przynieść naczynia zrabowane przez swego ojca, Nabuchodonozora, w świątyni jerozolimskiej, aby dodać biesiadzie splendoru. Nagle ukazuje się na ścianie królewskiego pałacu napis. Przerażony król każe wezwać magów, ale nikt nie potrafi wyjaśnić sensu napisanych słów. Wtedy królowa zwraca uwagę na jednego z jeńców z Judei, Daniela, który potrafi wyklądać sny. Wezwany odczytuje napis, a w nagrodę otrzymuje władzę jako trzeci w królestwie. Król poleca też zwrócić naczynia świątynne. Po Baltazarze na tron wstępuje Dariusz, który zakazuje kultu obcych bogów. Wierny Jahwe Daniel zostaje za karę wrzucony do jaskini lwów, ale zostaje nietknięty. Widząc to, Dariusz nakazuje czcić Boga Daniela. Daniel zaś przepowiada nadejście Mesjasza, a anioł ogłasza radosną nowinę o narodzeniu Chrystusa w Betlejem.

„Ludus Danielis” można by interpretować jako efektowną fabułę, pełną nagłych zwrotów. Jednak, nawiązując do tradycji średniowiecznej, trzeba

zwrócić uwagę na osoby dramatu, które stanowią pewne symboliczne typy. Spektakl odgrywany był w przestrzeni sakralnej, dlatego każdy gest i przedmiot był również znakiem przekraczającym dosłowność. Daniela można zaliczyć do typu kapłana, żona Baltazara byłaby Mądrością, zaś świątynne wazy – znieważonymi naczyniami liturgicznymi. Ważnym aspektem dramatu były „przejścia”, które miały formę misternie dopracowanych procesji, zarówno pod względem ruchu, jak i instrumentalnego akompaniamentu. Pozwoliły na lepsze ogarnięcie przestrzeni świątyni i pogłębienie przeżyć religijnych uczestników.

Drugi dzień Spotkania w Malborku, piątek, upłynął pod hasłem Pasji. W kapitularku na Zamku Wysokim odbył się koncert sardyńskich pieśni pasyjnych z obrzędów Wielkiego Tygodnia w wykonaniu Bractwa św. Krzyża z Castelsardo. Bractwo to, istniejące nieprzerwanie od XVII w. – podobnie jak inne sardyńskie bractwa – zrzesza wyspecjalizowanych śpiewaków, których zadaniem jest zapewnienie oprawy muzycznej ceremoniom religijnym. W jego skład wchodzi 92 członków, z których 9 zaprezentowało się w Malborku. Śpiewy wielkotygodniowe z tekstami w większości w języku łacińskim wykonywane na placu między kościołem Santa Maria a bazyliką Nostra Signora di Tergu w Castelsardo stanowią najważniejszą część repertuaru. W Malborku prezentowane były śpiewy pochodzące z „występów” bractwa podczas Wielkiego Tygodnia: w poniedziałek – *Lunisanti*, w Wielki Czwartek – *La pruzissione* (Procesja) i w Wielki Piątek – *L'insclavamentu* (Zdjęcie z krzyża). Śpiewacy występowali w tradycyjnych białych, przewiązanych w pasie sukniach i kapturach z otworami na oczy. Śpiewy komentowała wybitna specjalistka w dziedzinie muzyki wielogłosowej, profesor Bożena Muszkalska z UAM w Poznaniu.

Drugim wydarzeniem artystycznym dnia była Procesja pasyjna. Rozpoczęła się w kościele św. Jana Chrzciciela i przebiegała fosą zamku, przez Bramę św. Mikołaja do kościoła św. Wawrzyńca, następnie Bramą na Zamek do refektarza letniego Pałacu Wielkich Mistrzów, dalej wokół Zamku Wysokiego ze stacją w kaplicy św. Anny, a w końcu do Kapitularka i kościoła NMP na Zamku Wysokim. Przebieg procesji wytyczono w sposób dobrze przemyślany: z zewnątrz do wewnątrz, zasadniczo z dołu pod górę, z otwartej przestrzeni do wnętrza, ruchem kreślącym spiralę z centrum na wąskich przejściach Pałacu Wielkich Mistrzów i finałem w świątyni Zamku Wysokiego. Osiem stacji poświęcono: konaniu Jezusa w Ogrójcu, biczowaniu, cierniem koronowaniu, włożeniu krzyża, ukrzyżowaniu, dzieleniu szat, zdjęciu z krzyża i złożeniu Jezusa w grobie. Procesji towarzyszyły śpiewy pasyjne w wykonaniu zespołów śpiewaczych z Czarni (Kurpie), z Kocudzy (Lubelskie) i Szypliszek (Suwalszczyzna) oraz gości zagranicznych: wspomnianego Bractwa św. Krzyża z Castelsardo oraz Bractwa Sanctissimu Crucifissu z Pieve di a Serra

na Korsyce. Modlitwom przewodniczył ks. Grzegorz Mocarski. Dla licznie zgromadzonych uczestników procesja ta była wielkim przeżyciem zarówno religijnym, jak i kulturowym.

Trzeci dzień upłynął pod znakiem tańca. Na wieczornej biesiadzie artyści, wykładowcy i uczestnicy wykonywali mazurki, oberki, branle i kontredanse. Zdaniem organizatorów, sytuacja biesiadnego spotkania stwarza naturalne warunki do żywego zaistnienia najbardziej archaicznych form muzyki ludowej, niemożliwej do odtworzenia w warunkach koncertowych. Do tańca grała Kapela Gaców z Przysiałowic Małych oraz Jacek i Alicja Hałasowie z Przeźmierowa. Pierwsza para to stryjeczni bracia, Jan i Stefan Gaca, jedni z ostatnich weselnych muzykantów regionu kajockiego obejmującego tereny na północ od Przysuchy (Radomskie). Państwo Hałasowie natomiast od wielu lat z przyjaciółmi tropią przejawy kultury tradycyjnej w Polsce i w Europie. Koncertują, prowadzą warsztaty tańca i prowadzenia zabaw. Do dialogu zaproszono również gości z Korsyki i Sardynii, Kurpiów z pieśniami leśnymi i tupańnymi, biesiadny i miłosny dwugłos suwalski oraz kocudzą nutę.

Ostatni dzień Spotkania, niedziela, obchodzony był jako Dzień Pański. Centralnym wydarzeniem dnia była Msza św. w języku łacińskim, którą poprzedził różaniec śpiewany przez zespół z Szypliszek; Mszy św. przewodniczył ks. Grzegorz Mocarski. Śpiewy liturgiczne wykonywane były na przemian przez Scholę Teatru Wiejskiego „Węgajty” oraz przez bractwa z Sardynii i Korsyki.

W ten sposób uszeregowane widowiska liturgiczno-artystyczne tworzyły kanwę poszczególnych dni nazwanych: Dzień Dramatu, Dzień Pasji, Dzień Tańca i Dzień Pański. Należy pamiętać, że Spotkanie w Malborku miało charakter nie tylko artystyczny, ale również naukowy. Pośród prelegentów podkreślić należy obecność Leszka Kolankiewicza z Instytutu Kultury Uniwersytetu Warszawskiego i wspomnianą już Bożenę Muszkalską, a także naukowców z Grecji (Michael Adamis i Josif Vivilakis), Niemiec (Stefan Morent) oraz Francji (Toni Casalonga).

Spotkanie w Malborku stanowi pierwszą część projektu Artystyczne Spotkania IMoDaL. Obejmuje on, co warto podkreślić, działania edukacyjne (sejsje, wyprawy, warsztaty, wykłady, wystawy, biesiady taneczne), które proponują nowy i żywy model obecności dziedzictwa w teraźniejszości. Zapewniają dostęp młodzieży i ich czynny udział, pomagając im w procesie identyfikacji kulturowej (zarówno lokalnej, jak i europejskiej) i integracji społecznej.

JACEK JAN PAWLIK SVD
WT UWM